

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9156.111.3.64-79>
УДК 343.22 (477)

Дудоров О. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
e-mail: o.o.dudorov@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

Каменський Д. В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна)
e-mail: dm.kamensky@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ДЕЛІКТИ В ДИРЕКТИВІ ЄС ПРО ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА¹

У статті розглядаються положення Директиви 2024/1203 Європейського парламенту й Ради про охорону навколишнього середовища шляхом кримінального права, яка замінила Директиви 2008/99/ЄС і 2009/123/ЄС (Директива), присвячені відповідальності юридичних осіб. Здійснено порівняльний аналіз приписів цього міжнародно-правового документа й української моделі заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

З посиланням на праці зарубіжних дослідників виокремлено переваги кримінальної відповідальності юридичних осіб за екологічні делікти порівняно з іншою відповідальністю. На прикладі резонансної історії з автомобільним концерном «Volkswagen», яка стала одним із чинників розроблення й ухвалення Директиви, продемонстровано дієвість автономного кримінального переслідування юридичних осіб за порушення вимог екологічного законодавства. Установлено, що, з огляду на відсутність у загальноєвропейському масштабі єдності з питання про природу корпоративної кримінальної відповідальності, розробники Директиви сповідують прагматичний плюралізм щодо виду відповідальності юридичних осіб за екологічні кримінальні правопорушення, делегуючи вирішення цього питання на розсуд національних законодавців. При цьому в Директиві відбито модель автономної корпоративної кримінальної відповідальності; її запровадження засвідчує новий, більш ефективний підхід до кримінально-правової протидії посяганням на довкілля на рівні ЄС.

З'ясовано подібність вітчизняних додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб і перерахованих у ст. 7 Директиви заходів, що можуть застосовуватися до юридичних осіб. Критично оцінено відбиті в розділі XIV-1 Загальної частини Кримінального кодексу України: а) фрагментарність (вибірковість) вирішення проблеми корпоративної кримінальної відповідальності в частині переліку кримінальних правопорушень; б) окремі аспекти застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру в спеціальному порядку. Доведено необхідність розширення складника підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за рахунок кримінальних правопорушень проти довкілля, учинюваних від імені й (або) в інтересах юридичної особи.

Ключові слова: міжнародне кримінальне право, європеїзація кримінального права, кримінальна відповідальність, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, практика ЄСПЛ, кримінальні правопорушення проти довкілля.

¹ Статтю підготовлено в межах виконання проекту Національного фонду досліджень України 0122U000803 «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади».

Постановка проблеми. Проблематика належного кримінально-правового реагування на юридичних осіб за вчинення екологічних деліктів набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з глобальними викликами захисту довкілля й інституційними трансформаціями в кримінально-правових системах держав-учасниць ЄС та України. Реалії правозастосування демонструють, що традиційні підходи, основані саме й тільки на адміністративних і цивільно-правових механізмах впливу на корпоративних правопорушників, виявляються недостатньо ефективними для стримування масштабних порушень екологічного законодавства. За таких обставин сучасне європейське законодавство, включаючи Директиву 2024/1203 Європейського парламенту й Ради про охорону навколишнього середовища шляхом кримінального права, яка замінила Директиви 2008/99/ЄС і 2009/123/ЄС [1] (далі – Директива), пропонує нову модель кримінально-правового реагування на шкідливу поведінку юридичних осіб і «диверсифіковані» санкції за вчинення екологічних злочинів. У цьому контексті виникає необхідність не лише дослідити релевантний європейський досвід кримінально-правової охорони довкілля, а й визначити, наскільки вітчизняна модель заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (далі – ЗКПХЮО) відповідає сучасним європейським стандартам і чи здатна вона забезпечити адекватний рівень охорони навколишнього природного середовища від протиправних зловживань організацій. Як слушно зазначає Н. Орловська, стандартизовані характеристики впливу/відповідальності юридичних осіб за вчинення кримінальних правопорушень у ЄС дають змогу одним юристам говорити про формування загальноєвропейських корпоративних санкцій, а іншим – ставити питання про доцільність виділення корпоративного кримінального законодавства. Однак яким би не був погляд на зазначені аспекти, наша держава має ретельно відслідковувати європейські тенденції для розуміння логіки розвитку кримінального законодавства [2, с. 178–179]. Варто зважати й на те, що дискусії з питання про (не)запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні найбільш гостро точаться стосовно таких категорій кримінальних правопорушень, як службові (корупційні), у сфері господарської діяльності й проти довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правового впливу на юридичних осіб як у теоретичному, так і в прикладному аспектах тривалий час розробляються в працях зарубіжних та українських науковців. У контексті економічного й технологічного розвитку людства, а також в умовах сучасних глобалізаційних викликів фаховий інтерес до цієї кримінально-правової проблематики лише зростає. В Україні її докладно розкривали П. Андрушко, В. Грищук, З. Загинеї-Заболотенко, В. Куц, С. Лихова, Т. Михайліченко, А. Нерсесян, Т. Нікіфорова, Н. Орловська, О. Пасєка, О. Провоторов, О. Радутний, В. Сотніченко, А. Яценко й інші автори. Зокрема, В. Матвійчук при дослідженні кримінально-правової охорони довкілля так узагальнив аргументи прибічників кримінальної відповідальності юридичних осіб: 1) наявність однакових умов дієздатності в кримінальному й цивільному праві; 2) можливість призначення покарання; 3) закордонний досвід; 4) економічна невідповідність штрафів для юридичних осіб; 5) рекомендації РЄ; 6) незадоволення громадськості засобами цивільної відповідальності юридичних осіб; 7) наявність групового й колективного егоїзму виробників; 8) можливість застосування вказаної відповідальності до обмеженого кола злочинів; 9) все більша небезпечність злочинів у сфері навколишнього природного середовища; 10) необхідність ефективної його охорони; 11) зміна способу виробництва (ринкові відносини) [3, с. 268–270].

Зверталися до проблематики ЗКПХЮО й автори цих рядків, відзначаючи, що виважене застосування таких заходів передбачає сумлінність правозастосувача, його правову культуру, політичну й економічну незаангажованість; за їх відсутності від-

повідна законодавча матерія (навіть виписана з теоретичного погляду максимально якісно) спроможна перетворитися в зручний засіб перерозподілу власності й ведення недобросовісної конкуренції, черговий корупційний чинник [4, с. 140]. Окремо варто відзначити внесок К. Задої: цей учений не лише докладно розкрив теоретичні й прикладні аспекти застосування ЗКПХЮО, а й висвітлив основні моделі кримінальної відповідальності організацій в інших європейських країнах у порівнянні їхніх (моделей) з актуальним вітчизняним досвідом [5, с. 72–88, 728–737].

Щодо європейських науковців, то варто згадати такі імена, як В. Міцїлегас (Велика Британія), У. Зібер (Німеччина), Л. Бахмаєр Вінтер (Іспанія), М. Кубіцель (Німеччина), С. Аллегредца (Італія/Люксембург). Окремо доцільно виділити нідерландського автора М. Фауре, який вивчав аналізовану проблематику саме в контексті розкриття європейської моделі кримінально-правової охорони довкілля.

Формулювання цілей. Метою дослідження є з'ясування особливостей відповідальності юридичних осіб за екологічні делікти у світлі пропонованих до імплементації положень Директиви, зіставлення чинної вітчизняної моделі ЗКПХЮО із сучасними європейськими стандартами в цій сфері та визначення напрямів удосконалення законодавства України про відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб у європейському правовому просторі активно розвивається, й Україна, яка декларує євроінтеграційні прагнення, прагне долучатися до цих процесів. Черговим свідченням є, зокрема, ухвалення Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав» від 4 грудня 2024 р. (далі – ЗУ від 4 грудня 2024 р.), покликаного сприйняти новітні антикорупційні стандарти, необхідні для наближення України до членства в ЄС.

Оцінюючи зміст розділу XIV-1 Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), оновленого на підставі ЗУ від 4 грудня 2024 р., К. Задоєв зазначає: попри те що цей розділ має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», фактично в ньому йдеться про відповідальність організацій, адже положення розділу безпосередньо пов'язують передбачені ними негативні наслідки щодо юридичних осіб із раніше вчиненим кримінальним правопорушенням (далі – к. пр.) конкретної фізичної особи. Отже, ЗКПХЮО є ретроспективною реакцією держави на певну кримінально-правову ситуацію, яка трапилася в минулому, що властиво для юридичної відповідальності. Водночас, застерігає дослідник, ЗКПХЮО в жодному разі не можна ототожнювати з поняттям кримінальної відповідальності в її традиційному для українського кримінального права сенсі, адже: 1) чинний кримінальний закон не визнає юридичних осіб суб'єктом к. пр.; 2) юридична особа не зазнає державного осуду в разі застосування до неї відповідних заходів, що є обов'язковим елементом поняття кримінальної відповідальності в Україні; 3) заходи щодо юридичної особи уособлюють субсидіарну відповідальність, тобто характеризують відповідальність за «чуже» діяння, яка ґрунтується на зв'язку з іншим суб'єктом права (фізичною особою), яка його вчинила [5, с. 72–73]. Науковець також розкриває еволюцію доктринальних і нормотворчих підходів щодо корпоративної кримінальної відповідальності юридичних осіб на європейському правовому просторі – від несприйняття (максима *societas delinquere non potest*) до поступового запровадження такої відповідальності; із 1970-х рр. згадана максима почала втрачати свій панівний

вплив через вплив міжнародного права. Так, ще в 1977 р. Комітет Міністрів РЄ прийняв Резолюцію (77)28 про внесок кримінального права в захист довкілля, в одному з пунктів якої державам-учасникам РЄ пропонувалося переглянути принципи кримінальної відповідальності, зокрема, з метою можливого запровадження підстав для відповідальності корпоративних органів управління, державних або приватних [5, с. 729].

Уточнимо, що зворот «*corporate criminal liability of legal entities*», що відповідає україномовному «корпоративна кримінальна відповідальність юридичних осіб», у європейських джерелах не використовується; натомість уживається словосполучення «корпоративна кримінальна відповідальність» (додаткове посилення на юридичних осіб є зайвим, адже поняття «корпоративна» уже вказує виключно на юридичних осіб, тобто штучно створених суб'єктів правовідносин). Варто також додати, що поняття корпоративної кримінальної відповідальності виникло не в Європі, а в США, де воно міцно закріпилось у зв'язку зі стрімким збільшенням економічних злочинів на початку ХХ ст. і пошуком нових форм кримінально-правової протидії зловживанням, пов'язаним із ринковою економікою. Зокрема, в одній з публікацій ми згадували прецедентне рішення Верховного Суду США у справі «New York Central & Hudson River Railroad Company v. United States» (1909 р.), яким уперше визнано таке: корпорацію може бути визнано винуватою в учиненні навіть такого злочину, норма про відповідальність за який передбачає умисну форму вини. Суд резюмував, що немає жодної вагомої причини, через яку організації не можуть нести відповідальність за пред'явленими їм обвинуваченнями за умисні дії їхніх уповноважених представників, які діяли в межах повноважень, наданих їм юридичними особами [4, с. 109–110].

Раніше ми констатували, що Директива запроваджує прогресивну модель кримінально-правової охорони довкілля, яка передбачає уніфікацію ефективних, пропорційних і стримувальних санкцій у правових системах держав-членів. Новели, які містяться в Директиві, значною мірою стосуються відповідальності юридичних осіб за екологічні злочини, з огляду на те що господарська діяльність компаній, пов'язана з додержанням вимог екологічного законодавства ЄС, регламентується адміністративно-регуляторними приписами. Запроваджений Директивою концепт «автономний екологічний злочин» потребує самостійного підходу до встановлення його ознак [6, с. 323].

У Резолюції Європейського парламенту від 20 травня 2021 р. щодо відповідальності компаній за шкоду, завдану довкіллю, наголошено на декількох важливих моментах, що актуалізують розглядувану тематику. Зокрема, у цьому документі зазначено таке: 1) кількість компаній, притягнутих до відповідальності у справах про захист довкілля, залишається низькою в державах-членах ЄС, навіть попри наявність значної кількості масштабних правопорушень у цій сфері; 2) шкода довкіллю повинна тягнути за собою адміністративну, цивільну й кримінальну відповідальність для компаній-правопорушників згідно з принципом *ne bis in idem*; указані форми відповідальності співіснують з іншими режимами відповідальності в комерційному праві, зокрема в галузі захисту прав споживачів і конкурентному праві; 3) у ЄС не існує єдиного правового інструмента, який би врегульовував можливість переслідування європейських компаній за кордоном за злочини проти довкілля або діяльність, що завдає шкоди довкіллю; 4) варто заборонити компаніям, засудженим за екологічні злочини, користуватися інструментами, передбаченими для зареєстрованих у Реєстрі прозорості організацій, протягом певного періоду часу; із цією метою запропоновано переглянути сферу застосування Реєстру прозорості, щоб передбачити механізм тимчасового виключення компаній, засуджених за екологічні злочини [7].

Розмірковуючи над питанням про переваги кримінальної відповідальності юридичних осіб за екологічні делікти перед відповідальністю цивільною, нідерландський дослідник М. Фауре звертає увагу на те, що в європейській практиці значна кількість «забруднювачів» довілля є юридичними особами, а тому вони захищені статусом обмеженої відповідальності. Це створює істотну проблему для держави в тому випадку, якщо такий забруднювач завдає шкоду довкіллю в обсязі, що перевищує його власні активи. Потенційна неплатоспроможність, що може виникнути внаслідок обмеженої відповідальності корпорації, тягне за собою дві проблеми: 1) компанія не зможе виконати свої зобов'язання щодо відшкодування шкоди довкіллю, що призведе з-поміж іншого до відсутності компенсації жертвам забруднення; 2) указана неплатоспроможність може призвести до недостатньо ефективного стримування потенційних правопорушників, тобто до того, що компанії-забруднювачі не вживатимуть достатніх превентивних заходів, усвідомлюючи, що в будь-якому разі вони не будуть зобов'язані відшкодовувати шкоду понад вартість власних активів. Ба більше: у деяких випадках корпорації навіть можуть змінювати власну корпоративну структуру, щоб обмежити обсяг відповідальності за спричинене екологічне забруднення й, відповідно, «перекласти тягар» компенсації заподіяної шкоди на суспільство. З іншого боку, проблема полягає в тому, що, згідно з усталеними в національних кримінально-правових системах підходами, кримінальна відповідальність є реакцією на винність правопорушника, а вина традиційно розглядалася як ментальний стан фізичної особи. Із цього погляду корпорації не могли мати ознаки *mens rea* (умислу), а отже, підлягати кримінальній відповідальності. І хоч чимало держав-членів ЄС уже відмовилися від цього традиційного підходу, визнавши кримінальну відповідальність юридичних осіб, досі є чимало європейських країн, які не визнають кримінальну відповідальність організацій. У таких юрисдикціях як альтернативу або застосовують адміністративно-правові санкції до корпорацій, або перекладають кримінальну відповідальність на фізичних осіб (наприклад, директорів, членів правління чи посадових осіб), які діяли від імені корпорації [8, с. 26].

Викладені вище міркування частково суголосні такій, що набула поширення в 1990 рр., ідеї перетворення шкідливої екологічної діяльності в заняття, не вигідне з економічного погляду.

Приклад із європейської правозастосовної практики, наведений нижче, демонструє прагматичність автономного кримінального переслідування корпорацій за порушення вимог екологічного законодавства, а також засвідчує, що органи прокуратури й суди можуть здійснювати кримінальне переслідування окремо щодо корпоративних правопорушників і щодо фізичних осіб – уповноважених представників організацій високої управлінської ланки.

Кримінальне переслідування автомобільного концерну «Volkswagen» (або VW) і пов'язаний із цим скандал, відомий як «Дизельгейт» («Dieselgate»), почалися з перевірки федерального Агентства з охорони довкілля США у 2015 р. Тоді було встановлено, що концерн VW протягом тривалого часу встановлював програмне забезпечення на дизельні автомобілі власного виробництва, яке давало змогу маніпулювати результатами тестів на викиди забруднюючих речовин в атмосферу. Так, під час лабораторних випробувань показники роботи двигуна відповідали екологічним нормам, однак у реальних умовах рівень викидів оксидів азоту (NO_x) перевищував допустимі норми в десятки разів. Таким чином, на ринки Північної Америки та Європи потрапило понад 11 млн автомобілів з «обманним» програмним забезпеченням, із яких близько 2,8 млн – у ФРН. Перевірка не лише призвела

до подальшого кримінального переслідування VW у США, а й стала початком розслідування діяльності компанії в Європі, передусім у Німеччині. Крім суто правових наслідків, «Dieselgate» мав значний негативний вплив на якість повітря в Європі, адже незаконно встановлене програмне забезпечення дало змогу мільйонам автомобілів викидати значно більше забруднюючих речовин, ніж дозволено. На початку 2017 р. компанія VW уклала з федеральною прокуратурою США угоду про визнання винуватості, на підставі якої погодилася визнати себе винною в змові з метою обману уряду та споживачів у США (§ 1343 розділу 18 Зібрання законів США), а також у порушенні вимог Акта про чисте повітря (Clean Air Act) у частині заборони на забруднюючі викиди в атмосферне повітря (§ 7413(c)(2)(A) розділу 42 Зібрання законів США) шляхом надання неправдивої інформації та введення в оману Агентства з охорони довкілля США (EPA) і клієнтів щодо відповідності певних дизельних автомобілів марок VW, Audi й Porsche американським стандартам викидів. Згідно з умовами угоди, концерн VW зобов'язався сплатити 2,8 млрд доларів штрафу, підлягав пробаційному нагляду протягом трьох років, а також погодився співпрацювати з Міністерством юстиції США в частині розслідування діяльності фізичних осіб – представників компанії, які відповідали за впровадження нелегального програмного забезпечення в автомобілях або активно приховували цю масштабну схему від регуляторів і громадськості [9].

У травні 2025 р. регіональний суд Брауншвейга виніс вирок чотирьом колишнім топ-менеджерам компанії VW, визнавши їх винуватими в особливо серйозному шахрайстві, пов'язаному з приховуванням програмного забезпечення, яке штучно знижувало викиди автомобілів у повітря під час тестування. Колишній керівник відділу розробки дизельних двигунів був засуджений до чотирьох із половиною років тюремного ув'язнення; а колишній керівник відділу електроніки двигуна отримав два роки і сім місяців позбавлення волі [10]. Тобто розміри призначених фізичним особам покарань були вельми чутливими, особливо беручи до уваги «європейськість» країни та їх призначення за ненасильницький («білокомірцевий») злочин.

У Німеччині концерн VW не притягнутий до кримінальної відповідальності саме як юридична особа, оскільки чинний КК ФРН не передбачає кримінальної відповідальності таких осіб. Однак, згідно з § 30 Закону про адміністративні правопорушення (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten, скорочено – OWiG), компанія може підлягати адміністративній відповідальності, і у 2018 р. «Volkswagen» визнав порушення й сплатив рекордний для ФРН адміністративний штраф у розмірі 1 млрд євро [11]. Хоч кримінального переслідування юридичної особи в цій резонансній справі у ФРН не відбулося, «Dieselgate» став потужним каталізатором дискусії про необхідність запровадження кримінальної відповідальності компаній. На цьому тлі у 2020-х рр. у ФРН роках з'явився законопроект Verbandssanktionengesetz (скорочено – VerSanG, або Закон про санкції організацій), покликаний створити правову базу для кримінального переслідування юридичних осіб за серйозні правопорушення, зокрема за екологічні делікти. VerSanG – проєкт федерального закону, що передбачає реалізацію спеціальної системи кримінальної відповідальності юридичних осіб (об'єднань) за злочини, учинені в їхніх інтересах. Головна ідея законопроекту полягає в тому, щоб запровадити чітку й системну модель покарання юридичних осіб (корпорацій, компаній, асоціацій) за «організаційні» злочини [12].

Сьогодні інтенсивність обговорень згаданого законопроекту в німецьких фахових колах дещо знизилась у зв'язку з ухваленням Директиви, яка зобов'язує держави-члени ЄС забезпечити ефективну, пропорційну і стримувальну відповідальність, зокрема, юридичних осіб за екологічні злочини. Таким чином, «Dieselgate» про-

демонстрував обмеженість національного підходу до відповідальності юридичних осіб у ФРН, але водночас дав серйозний імпульс для реформування європейського кримінального й екологічного законодавства, передусім у вигляді ухваленої у 2024 р. Директиви.

Цікаво, що німецька колегія адвокатів у зауваженнях на VerSanG піддала критиці санкції, що ґрунтуються на обігу, на тій підставі, що вони впливатимуть на акціонерів і працівників, які часто не мають жодного стосунку до правопорушення. До того ж оборот не відображає реальну прибутковість компанії, а тому більш логічним було б «прив'язування» штрафу до реально отриманого прибутку. Крім цього, незрозуміло, застосовуватиметься вимога щодо обороту до всієї групи компаній (з урахуванням материнських і дочірніх компаній) чи тільки до окремої юридичної особи. До слова критикували німецькі фахівці й Директиву, зазначаючи, що остання не передбачає достатніх процесуальних гарантій для юридичних осіб, хоча й запроваджує жорсткі санкції. Зокрема, указувалося на відсутність чіткості з питання, чи поширюється на компанії принцип *nemo tenetur* (заборона примушування до самообвинувачення), гарантований Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ) і Хартією основних прав ЄС [13].

У пункті 12 Преамбули Директиви зазначено: стосовно правопорушень і покарань, визначених у цій Директиві, термін «юридичні особи» не повинен включати держави або державні органи, що здійснюють державну владу, або міжнародні громадські організації. Оскільки Директива встановлює мінімальні правила, держави-члени ЄС можуть ухвалити суворіші правила, включаючи правила щодо кримінальної відповідальності державних органів [1]. Отже, презюмується, що дія Директиви поширюється передусім на юридичних осіб – суб'єктів економічної діяльності, які в процесі цієї діяльності безпосередньо заподіюють або допускають заподіяння шкоди довкіллю.

Як відомо, у загальноєвропейському масштабі немає єдності з питання про природу корпоративної кримінальної відповідальності [5, с. 735–737]. За таких умов закономірно, що розробники Директиви сповідують прагматичний плюралізм із питання про вид відповідальності юридичних осіб за екологічні кримінальні правопорушення. Інакше кажучи, Директива, як й інші подібні міжнародно-правові акти, не вимагає встановлення для юридичних осіб «справжньої» кримінальної відповідальності, тобто й на цей міжнародно-правовий акт може бути розповсюджена така характеристика: «Положення щодо встановлення корпоративної кримінальної відповідальності (кримінальної відповідальності юридичних осіб), що містяться в чинних міжнародних договорах, мають, як правило, рекомендаційний характер і поєднані з наданням державам – учасницям відповідних угод можливості обирати для таких осіб вид відповідальності (кримінальна, цивільна, адміністративна)» [14, с. 313].

У частині 1 ст. 6 Директиви «Відповідальність юридичних осіб» зазначено, що держави-члени забезпечують можливість притягнення юридичних осіб до відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 3 й 4 Директиви, якщо ці правопорушення вчинені в інтересах юридичних осіб особою, яка обіймає керівну посаду в юридичній особі, діючи як індивідуально, так і як частина органу юридичної особи, на підставі одного з таких повноважень: а) представляти юридичну особу; б) ухвалювати рішення від імені юридичної особи; в) здійснювати контрольні повноваження в межах юридичної особи.

У частині 2 ст. 6 Директиви передбачено, що держави-члени вживають необхідних заходів для забезпечення можливості притягнення юридичних осіб до відповідальності у випадках, коли відсутність нагляду або контролю з боку особи, зазначеної вище,

уможливила вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 3 й 4, в інтересах юридичної особи особою, яка перебуває під її контролем. Тим самим уможливлується відповідальність юридичної особи за неналежну діяльність із запобігання вчиненню кримінальних правопорушень співробітниками цієї юридичної особи (відповідальність юридичної особи за неконтрольоване діяння).

Нарешті, у ч. 3 ст. 6 Директиви встановлено, що відповідальність юридичних осіб, згідно з частинами 1 і 2 цієї статті, не виключає можливості порушення кримінального провадження щодо фізичних осіб, які вчинили, підбурювали до вчинення або були співучасниками кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 3 й 4. Наведене положення фактично дублює п. 38 Преамбули Директиви, де зазначається таке: той факт, що юридичні особи притягуються до відповідальності згідно із цим актом, не повинен перешкоджати кримінальному переслідуванню проти фізичних осіб, які вчиняють, підбурюють або є співучасниками кримінальних правопорушень, визначених у Директиві. Де є умови кримінальної відповідальності, такими фізичними особами варто розуміти членів правління компаній. Викладене схиляє до думки про відбиття в Директиві моделі *автономної* відповідальності юридичної особи, у межах якої відповідальність юридичної особи має наставати незалежно від того, чи було засуджено за вчинення к. пр. фізичну особу й навіть (!) без ідентифікації такої особи в рамках кримінального провадження.

Директива не диференціює суб'єктів відповідальності за екологічні злочини, не уточнює, які діяння можуть вчинятися лише фізичними особами, а які – юридичними. Водночас зміст окремих заборон, їх контекстуальна спрямованість опосередковано вказують на те, що вони здебільшого мають застосовуватись саме до юридичних осіб. Це з-поміж іншого: 1) розміщення на ринку, усупереч забороні або іншій вимозі, спрямованій на захист довкілля, продукту, використання якого у великому масштабі, а саме використання продукту декількома користувачами, незалежно від їх кількості, призводить до скидання, викиду або внесення певної кількості матеріалів чи речовин, енергії або іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунт або воду та спричиняє або може спричинити загибель чи серйозне поранення будь-якої особи, значну шкоду якості повітря, ґрунту чи води або значну шкоду екосистемі, тваринам чи рослинам; 2) виробництво, розміщення на ринку, імпорт, експорт, використання або випуск в обіг речовин, що руйнують озоновий шар, як у чистому вигляді, так і в складі інших речовин, зазначених у пункті (а) ст. 2 Регламенту (ЄС) 2024/590 Європейського парламенту й Ради (Регламент регулює питання поводження з речовинами, що руйнують озоновий шар), або виробництво, розміщення на ринку, імпорт, експорт чи використання продуктів та обладнання, а також їхніх частин, що містять речовини, які руйнують озоновий шар або функціонування яких залежить від таких речовин, як зазначено в пункті (b) ст. 2 цього Регламенту. З огляду на ознаки протиправного діяння (розміщення на ринку) та його предмет (певні речовини, що масово виробляються на ринку), логічно припустити, що зазначені заборони передусім розраховані на корпоративних правопорушників.

Стаття 7 Директиви описує види й основні параметри санкцій щодо юридичних осіб, які вчинили екологічні кримінальні правопорушення. Зокрема, передбачено, що держави-члени вживають необхідних заходів для забезпечення того, щоб юридичні особи, притягнуті до відповідальності на підставі ст. 6 Директиви, підлягали ефективним, пропорційним і стримувальним кримінальним або некримінальним санкціям чи заходам. Принцип ефективних, пропорційних і стримувальних покарань (санкцій), який часто обговорюється в контексті ЄКПЛ і законодавства ЄС, традиційно тлумачиться так, що санкції повинні бути достатньо ефективними,

щоб запобігти майбутнім порушенням, справедливими стосовно правопорушення й практично здійсненими. Згаданий принцип гарантує, що режим застосування кримінально-правових санкцій не лише формально, а й фактично є ефективним для досягнення поставлених цілей правозастосування. «З приводу кримінальної відповідальності юридичних осіб або застосування до них заходів кримінально-правового характеру ЄСПЛ констатує право держав встановлювати таку відповідальність або запроваджувати відповідні заходи за певних обставин та дотримання загальних принципів, зокрема, *lex scripta* (кримінальна відповідальність юридичних осіб має ґрунтуватися на чітко сформульованому законі), *nullum crimen sine lege* (немає злочину і покарання без закону), *proportionality* (покарання має бути пропорційним скоєному правопорушенню), *fair trial* (юридичні особи мають право на справедливий судовий розгляд) тощо» [15, с. 141–142].

У частині 2 ст. 7 Директиви передбачено, що держави-члени вживають необхідних заходів для забезпечення того, щоб санкції або заходи, які застосовуються до юридичних осіб, притягнутих до відповідальності згідно з ч. ч. 1 або 2 ст. 6 за кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 3 й 4, включали кримінальні або некримінальні штрафи та могли включати інші кримінальні або некримінальні санкції чи заходи, серед них такі: (а) зобов'язання: (i) відновити довкілля в установленний строк, якщо шкоду можна усунути; або (ii) виплатити компенсацію за шкоду, завдану довкіллю, якщо шкоду не можна усунути або правопорушник не спроможний здійснити таке відновлення; (b) позбавлення права на отримання державних пільг або допомоги; (c) позбавлення доступу до державного фінансування включно з процедурами державних закупівель, грантами, концесіями та ліцензіями; (d) тимчасова або постійна заборона на провадження підприємницької діяльності; (e) анулювання дозволів і ліцензій на здійснення діяльності, унаслідок якої вчинено відповідне кримінальне правопорушення; (f) установа судового нагляду; (g) ліквідація за рішенням суду; (h) припинення діяльності підприємств або об'єктів, які використовувалися для вчинення правопорушення; (i) зобов'язання впровадити належні механізми додержання вимог законодавства (комплаєнсу) з метою забезпечення відповідності екологічним стандартам; (j) у разі наявності суспільного інтересу – оприлюднення всієї або частини судового рішення щодо вчиненого кримінального правопорушення та застосованих санкцій чи заходів із додержанням правил щодо захисту персональних даних і права на приватність [1].

Як бачимо, закріплений Директивою перелік санкцій є об'ємним, до того ж він включає заходи як кримінально-правового, так й іншого характеру, що змістовно нагадують адміністративно-правові заходи. Отже, Директива дає національним законодавцям країн ЄС змогу формулювати конкретні види й розміри санкцій щодо юридичних осіб гнучко та прагматично, обираючи найбільш оптимальний вид санкції, який відповідає тяжкості вчиненого екологічного злочину, або поєднуючи певну кримінально-правову санкцію з іншими (некримінальними) санкціями.

Змістовно такі передбачені ст. 96-10-1 КК України додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, як тимчасові обмеження діяльності юридичної особи й тимчасове обмеження в отриманні прав і/або переваг, є подібними до частини заходів, що фігурують у ст. 7 Директиви. Водночас вітчизняні додаткові (нефінансові) заходи можуть застосовуватися до юридичної особи лише за певних умов і тільки в разі вчинення певною фізичною особою суспільно небезпечного діяння, описаного в одній із трьох заборон (ст. ст. 209, 369, 369-2 КК України). Відповідні доповнення КК України, як це впливає з пояснювальної записки до законопроекту,

ухваленого як ЗУ від 4 грудня 2024 р. [16], зумовлені прагненням законодавця запровадити автономну модель кримінальної відповідальності юридичних осіб за підкуп іноземних посадовців, тобто мовиться про черговий прояв законодавчого забезпечення кримінально-правової протидії корупції.

Натомість кримінально-правові заходи й інші санкції, які фігурують у ст. 7 Директиви, застосовуються до юридичних осіб у разі вчинення екологічних кримінальних правопорушень. Повторимо: ідея запровадження кримінальної відповідальності організацій і в Україні, і за її межами тривалий час обговорюється значною мірою саме стосовно кримінально протиправних посягань на довкілля. Сказане спонукає поставити на порядок денний питання про розширення складника підстави застосування додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру, як й інших ЗКПХЮО, за рахунок щонайменше к. пр. проти довкілля, передбачених розділом VIII Особливої частини КК України та вчинюваних від імені та (або) в інтересах юридичної особи, а також про уточнення законодавчого визначення поняття вчинення к. пр. в інтересах юридичної особи (п. 2 примітки ст. 96-3 КК України). Формула «від імені та (або) в інтересах юридичної особи» видається виправданою, адже, як слушно зауважує К. Задоя, використана в ч. 1 ст. 96-3 КК України формула «від імені та в інтересах» не «накриває» випадки, коли уповноважена особа вчиняє к. пр. в інтересах юридичної особи, але без використання можливості представляти юридичну особу у відносинах з іншими суб'єктами права, тобто не від її імені [5, с. 75].

Варто відзначити, що пропозиції щодо перегляду (розширення) переліку тих к. пр., учинення яких має призводити до застосування ЗКПХЮО, вітчизняними дослідниками, зокрема на монографічному рівні, надавалися неодноразово. Відбита в розділі XIV-1 Загальної частини КК України фрагментарність (вибірковість, казуїстичність) у вирішенні фундаментальної проблеми корпоративної кримінальної відповідальності, хоч і може бути пояснена за допомогою звернення до певних міжнародно-правових актів, вітчизняного законодавця, вочевидь, не прикрашає. Як влучно зазначається в літературі, «перелікова» частина відповідних пунктів ст. 96-3 КК України виглядає нелогічною: намагатися виявити логіку законодавця в тому, які саме кримінальні правопорушення варто зарахувати до тих, що є підставою застосування ЗКПХЮО, – марна справа [17, с. 40]. «Оцінюючи перелік таких видів злочинів, важко, однак, знайти чіткий критерій, за яким зазначені вище злочини були віднесені до тих, вчинення яких виступає підставою корпоративної відповідальності юридичної особи» [18, с. 14].

Принагідно зауважимо, що розділ XIV-1 Загальної частини КК України *de lege ferenda* має бути позбавлений формулювань, які не мають матеріально-правового характеру (зокрема, в абз. 2 ч. 2 ст. 96-4 КК України чомусь мовиться про *цивільну* відповідальність юридичної особи), а кримінально-процесуальні аспекти застосування ЗКПХЮО мають бути вичерпним чином закріплені в КПК України. У цьому сенсі З. Загинею-Заболотенко справедливо зауважує, що в судовій практиці допускаються порушення під час застосування ЗКПХЮО, і це не останньою чергою зумовлене відсутністю відповідної цілісної структурної частини КПК України, а також неналежною фаховою підготовкою правозастосувачів. Така ситуація призводить до відсутності цілісного бачення слідчими, прокурорами, суддями, адвокатами того, як «працює» механізм (кримінально-правовий і кримінальний процесуальний) застосування відповідних заходів в Україні [19, с. 51–53]. У юридичній літературі до ухвалення ЗУ від 4 грудня 2024 р. висувалася конструктивна пропозиція доповнити КПК України главою 41-1 «Окреме кримінальне провадження щодо юридичної

особи» [20, с. 171–176]. Сьогодні певний прогрес із цього питання простежується: маємо на увазі доповнення КПК України главою 37-1 «Кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку». Однак кримінальне провадження щодо застосування ЗКПХЮО в спеціальному порядку здійснюється лише за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 96-3 КК України. Тобто положення «спеціальної» глави КПК України не поширюються на всі інші передбачені ст. 96-3 КК випадки застосування ЗКПХЮО, а отже, відповідні законодавчі зміни навряд чи можна оцінити як цілісні (системні).

Заслугує на критичну оцінку й положення ч. 2 ст. 96-3 КК України, включене до цієї статті на підставі ЗУ від 4 грудня 2024 р., згідно з яким застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру з підстав, передбачених цією частиною, не потребує встановлення фізичної особи, дії або бездіяльності якої підпадають під ознаки діяння, передбаченого ст. ст. 209, 369, 369-2 КК України. Складно не погодитися з Н. Орловською в тому, що невстановлення взагалі фізичної особи, яка вчинила зазначені кримінальні правопорушення, суперечить європейським стандартам, які підкреслюють: якщо національна модель впливу/відповідальності юридичної особи передбачає відповідальність фізичної особи (як, наприклад, в Україні – О. Д., Д. К.), то має бути встановлено організаційно-правовий зв'язок між фізичною та юридичною особами [21, с. 115]. До того ж окремі випадки кримінального провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру в спеціальному порядку (тобто в порядку, який не залежить від кримінального переслідування фізичної особи) виглядають украй неоднозначними з погляду презумпції невинуватості [5, с. 83–84].

У статті 7 Директиви передбачено, що держави-члени вживають необхідних заходів для забезпечення того, щоб щонайменше стосовно юридичних осіб, притягнутих до відповідальності на підставі ч. 1 ст. 6, за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 ст. 3, застосовувалися кримінальні або некримінальні штрафи, розмір яких повинен бути пропорційним тяжкості вчиненого діяння й фінансовим та іншим індивідуальним обставинам відповідної юридичної особи. Конкретизовано, що держави-члени повинні забезпечити, щоб максимальний розмір таких штрафів був не меншим, аніж:

а) за кримінальні правопорушення, передбачені пунктами (a)-(l) і пунктами (p), (s) і (t) статті 3(2) (це, наприклад, здійснення викидів матеріалів чи речовин, енергії чи іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунт чи воду, що спричиняє або може спричинити смерть або серйозне каліцтво будь-якої особи, або суттєву шкоду якості повітря, ґрунту чи води, або суттєву шкоду екосистемі, тваринам чи рослинам), 5% від загального світового обороту юридичної особи або в господарському році, що передував тому, у якому вчинено правопорушення, або в господарському році, що передував року рішення про накладення штрафу, або сума, що відповідає 40 млн євро;

(b) за кримінальні правопорушення, передбачені пунктами (m), (n), (o), (q) і (r) статті 3(2) (наприклад, забір поверхневих або підземних вод, якщо така поведінка завдає або може завдати суттєвої шкоди екологічному стану чи екологічному потенціалу поверхневих водних об'єктів або кількісному стану підземних водних об'єктів), 3% від загального світового обороту юридичної особи або в господарському році, що передував тому, у якому вчинено правопорушення, або в господарському році, що передував року рішення про накладення штрафу, або сума, що відповідає 24 млн євро [1].

Директива також передбачає, що держави-члени можуть установлювати інші правила для ситуацій, коли неможливо визначити розмір штрафу на основі загального світового обігу юридичної особи за фінансовий рік, що передує року, у якому скоєно правопорушення, або за фінансовий рік, що передує року прийняття рішення про накладення штрафу. Висловимо припущення, що це «альтернативне» застереження стало результатом фахового обговорення проєкту Директиви, адже змістовно воно перегукується зі згаданим вище зауваженням німецьких правників на VerSanG.

Нарешті, у ч. 4 ст. 7 Директиви закріплено положення, що держави-члени ЄС уживають необхідних заходів для забезпечення того, щоб юридичні особи, притягнуті до відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ч. 3 ст. 3 (мовиться про кваліфіковані склади [6, с. 316]), підлягали суворішим кримінальним або некримінальним санкціям чи заходам, ніж ті, що застосовуються до кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 3 цього документа. У цьому вчергове вбачається виправдана гнучкість розробників Директиви в частині регламентації кримінально-правових заходів щодо корпоративних правопорушників: національним законодавцям надано простір для запровадження власної моделі відповідальності юридичних осіб за екологічні делікти.

Висновки. Дослідження дає змогу сформулювати декілька висновків.

З огляду на відсутність у загальноєвропейському масштабі єдності з питання про природу корпоративної кримінальної відповідальності, розробники Директиви сповідують прагматичний плюралізм щодо виду відповідальності юридичних осіб за екологічні кримінальні правопорушення, делегуючи вирішення цього неоднозначного питання на розсуд національних законодавців. При цьому в Директиві відбито модель автономної кримінальної відповідальності, у межах якої відповідальність юридичної особи має наставати незалежно від того, чи було засуджено за вчинення к. пр. проти довкілля фізичну особу й навіть без ідентифікації такої особи в рамках кримінального провадження. Запровадження зазначеної моделі засвідчує новий підхід до кримінально-правової протидії посяганням на довкілля на рівні ЄС, який відкриває шлях до більш ефективного кримінального переслідування системних і складних для доказування екологічних деліктів, що вчиняються в межах корпоративної структури й нерідко мають транскордонний характер.

Положення Директиви демонструють прагнення європейського законодавця забезпечити гнучкий і водночас дієвий арсенал кримінально-правових і суміжних санкцій до корпоративних правопорушників, які (санкції) повинні бути не формальними, а здатними реально стримувати прояви протиправної поведінки. Застосування різних видів санкцій, включаючи ліквідацію підприємства, анулювання ліцензій і закриття доступу до державного фінансування, утворює механізм диференційованого кримінально-правового впливу на компанії-порушників.

Чинні в Україні обмеження, зокрема пов'язані з вузьким переліком кримінальних правопорушень, у разі вчинення яких можуть застосовуватися ЗКПХЮО, а також інші недоліки вітчизняного кримінального матеріального та процесуального законодавства знижують ефективність протидії деліктам проти довкілля в корпоративному секторі. Відбиту в розділі XIV-1 Загальної частини КК України фрагментарність (вибірковість) у вирішенні фундаментальної проблеми корпоративної кримінальної відповідальності варто оцінити критично, а складник підстави застосування ЗКПХЮО треба (з метою виконання директивних настанов) розширити за рахунок к. пр. проти довкілля, передбачених розділом VIII Особливої частини КК України й учинюваних від імені та (або) в інтересах юридичної особи.

У зв'язку з євроінтеграційним курсом України вітчизняне кримінальне законодавство потребує вдумливої гармонізації з вимогами Директиви, зокрема в спосіб поступового запровадження автономної моделі корпоративної кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля. Це дасть змогу не лише зміцнити правові засади забезпечення екологічної безпеки, а й підвищити рівень довіри міжнародних партнерів до кримінально-правових інститутів в Україні. Наявна в Україні модель застосування ЗКПХЮО, яка зберігає субсидіарний характер, потребує системного реформування в указаному напрямі. Науковому обґрунтуванню вказаного реформування й мають бути присвячені подальші наукові розвідки.

Використані джерела:

1. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (дата звернення: 23.07.2025).
2. Орловська Н. А. Європейські стандарти впливу на юридичних осіб за вчинення кримінальних правопорушень. *Європеїзація кримінального права України* : матеріали Міжнар. наук. конф., що відбулася 19 груд. 2024 р. / редкол. : Ю. А. Пономаренко (голова) та ін. ; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України та ін. Харків : Право, 2025. С. 175–179.
3. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : монографія. Київ : Азимут-Україна, 2005. 464 с.
4. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність американських корпорацій за економічні злочини : від витоків до сьогодення. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 2. С. 103–145.
5. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Київ : Норма права, 2025. Книга 2 : Вчення про заходи кримінально-правового впливу. Загальна частина кримінального права європейських держав. 788 с.
6. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Директива Європейського Союзу про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права : огляд окремих новел. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. 2025. Вип. 19(31). С. 311–326.
7. European Parliament resolution of 20 May 2021 on the liability of companies for environmental damage (2020/2027(INI)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0259_EN.html (дата звернення: 23.07.2025).
8. Faure M. Tackling Environmental Crimes under EU Law: The Liability of Companies in the Context of Corporate Mergers and Acquisitions. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. 121 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/693182/IPOL_STU\(2021\)693182_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/693182/IPOL_STU(2021)693182_EN.pdf) (дата звернення: 23.07.2025).
9. Volkswagen AG Agrees to Plead Guilty and Pay \$4.3 Billion in Criminal and Civil Penalties; Six Volkswagen Executives and Employees are Indicted in Connection with Conspiracy to Cheat U.S. Emissions Tests. U.S. Department of Justice. URL: <https://www.justice.gov/archives/opa/pr/volkswagen-ag-agrees-plead-guilty-and-pay-43-billion-criminal-and-civil-penalties-six> (дата звернення: 23.07.2025).
10. Connor R. 4 ex-VW managers guilty of fraud over diesel test scandal. *Deutsche Welle*. May 26, 2025. URL: <https://www.dw.com/en/4-ex-vw-managers-guilty-of-fraud-over-diesel-test-scandal/a-72667767> (дата звернення: 23.07.2025).
11. Andreas Cremer, Jan Schwartz. Volkswagen fined one billion euros by German prosecutors over emissions cheating. *Reuters*. 2018. June 13. URL: <https://www.reuters.com/article/business/volkswagen-fined-one-billion-euros-by-german-prosecutors-over-emissions-cheatin-idUSKBN1J92AI/> (дата звернення: 23.07.2025).
12. Allahverdiyev S., Othman M. "Verbandssanktionengesetz" – Corporate Liability for Germany? *German Law Journal*. 2022. № 23(4). P. 637–649. DOI: 10.1017/glj.2022.37.
13. Position Paper of the German Bar Association by the Committees on Criminal Law Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC. URL: <https://anwaltverein.de/de/>

newsroom/sn-52-22-richtlinie-ueber-den-strafrechtlichen-schutz-der-umwelt (дата звернення: 23.07.2025).

14. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія. Харків : Одісей, 2013. 376 с.

15. Радутний О. Е. Відповідальність юридичної особи у кримінальному праві у розрізі правосуб'єктності штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2024. № 2. С. 138–150.

16. Пояснювальна записка до Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень». URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/769dcd88-a506-4baa-a278-57f9dcc19ee6](https://itd.rada.gov.ua/769dcd88-a506-4baa-a278-57f9dcc19ee6) (дата звернення: 23.07.2025).

17. Дідик І. М. Підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб – критичний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 31. Ч. 3. С. 34–40.

18. Баулін Ю. В. Підстави корпоративної відповідальності юридичної особи за КК України. *Запобігання корупції у приватному секторі : матеріали наук.-практ. онлайн «круглого столу», присвяченого 25-річчю із дня створення НДІ вивчення проблем злочинності та 95-річчю із дня народження акад. Володимира Сташиса (м. Харків, 1 лип. 2020 р.)*. Харків : Право, 2020. С. 13–15.

19. Загиней-Заболотенко З. А. Застосування заходів кримінально-правового характеру як нормативно-правовий інститут. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 49–54.

20. Панько М. Є. Доказування обставин, які є підставою для застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру : дис. ... докт. філос. : 081 «Право». Львів, 2021. 213 с.

21. Орловська Н. А. Кримінально-правовий вплив на юридичних осіб в Україні : законодавчі новели в контексті євроінтеграції. *Соціологія права*. 2024. Вип. 3–4. С. 111–116.

References:

1. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> [in English].

2. Orlovska, N. A. (2025). Yevropeiski standarty vplyvu na yurydychnykh osib za vchynennia kryminalnykh pravoporushen [European standards of liability of legal entities for criminal offenses]. *Yevropeizatsiia kryminalnoho prava Ukrainy – Europeanization of the criminal law of Ukraine: Proceedings of international scientific conference* (pp. 175–179). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

3. Matviichuk, V. K. (2005). *Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia)* [Criminal law protection of the environment (criminal law and criminological study)]. Kyiv: Azimut-Ukraine [in Ukrainian].

4. Dudorov, O. O., & Kamenskyi, D. V. (2015). Kryminalna vidpovidalnist amerykanskykh korporatsii za ekonomichni zlochyny: vid vytykov do sohodennia [Criminal liability of American corporations for economic crimes: from origins to the present]. *Pravo i hromadianske suspilstvo – Law and Civil Society*, 2, 103–145 [in Ukrainian].

5. Dudorov, O. O., & Stryzhevska, A. A. (Eds.). (2025). *Kryminalne pravo. Zahalna chastyna (Ukrainsko-ieuropeiski studii): pidruchnyk u 2 knykhakh. Knyha 2. Vchennia pro zakhody kryminalno-pravovoho vplyvu. Zahalna chastyna kryminalnoho prava yevropeiskykh derzhav* [Criminal law. General part (Ukrainian-European studies): Textbook in 2 books. Book 2. Doctrine of criminal law measures. General part of criminal law of European countries]. Kyiv: Norma prava [in Ukrainian].

6. Dudorov, O. O., & Kamenskyi, D. V. (2025). Dyrektyva Yevropeiskoho Soiuzu pro zakhyst navkolyshnoho seredovyshcha za dopomohoiu kryminalnoho prava: ohliad okremykh novel [EU Directive on the protection of the environment through criminal law: Review of selected novelties]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. Seriya Pravo – Scientific and Informational Bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law Named after King Danylo Halytsky. Law Series*, 19(31), 311–326 [in Ukrainian].

7. European Parliament (2021, May 20). Resolution on the liability of companies for environmental damage (2020/2027(INI)). Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0259_EN.html [in English].

8. Faure, M. (2021). Tackling environmental crimes under EU law: The liability of companies in the context of corporate mergers and acquisitions. *Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional*

Affairs. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/693182/IPOLE_STU\(2021\)693182_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/693182/IPOLE_STU(2021)693182_EN.pdf) [in English].

9. U.S. Department of Justice (2017). Volkswagen AG agrees to plead guilty and pay \$4.3 billion in criminal and civil penalties; Six Volkswagen executives and employees are indicted in connection with conspiracy to cheat U.S. emissions tests. Retrieved from: <https://www.justice.gov/archives/opa/pr/volkswagen-ag-agrees-plead-guilty-and-pay-43-billion-criminal-and-civil-penalties-six> [in English].

10. Connor, R. (2025). 4 ex-VW managers guilty of fraud over diesel test scandal. *Deutsche Welle*. Retrieved from: <https://www.dw.com/en/4-ex-vw-managers-guilty-of-fraud-over-diesel-test-scandal/a-72667767> [in English].

11. Cremer, A., & Schwartz, J. (2018). Volkswagen fined one billion euros by German prosecutors over emissions cheating. *Reuters*. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/business/volkswagen-fined-one-billion-euros-by-german-prosecutors-over-emissions-cheatin-idUSKBN1J92AI> [in English].

12. Allahverdiyev, S., & Othman, M. (2022). "Verbandssanktionengesetz" – Corporate liability for Germany? *German Law Journal*, 23(4), 637–649 [in English].

13. German Bar Association (2022). Position Paper by the Committees on Criminal Law: Proposal for a Directive on the protection of the environment through criminal law. Retrieved from: <https://anwaltverein.de/de/newsroom/sn-52-22-richtlinie-ueber-den-strafrechtlichen-schutz-der-umwelt> [in English].

14. Zhytnyi, O. O. (2013). *Kryminalne pravo Ukrainy v mizhnarodnomu vymiri (porivnialno-pravovyi analiz)* [Criminal law of Ukraine in the international dimension (comparative legal analysis)]. Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].

15. Radutnyi, O. E. (2024). Vidpovidalnist yurydychnoi osoby u kryminalnomu pravi u rozrizi pravosubieknosti shtuchnoho intelektu [Liability of a legal entity in criminal law in the context of artificial intelligence legal personality]. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 2, 138–150 [in Ukrainian].

16. Poyasniuvalna zapyska do Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pryvedennia u vidpovidnist z mizhnarodnymi standartamy vidpovidalnosti yurydychnykh osib za vchynennia koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine to bring the liability of legal entities for committing corruption criminal offenses into line with international standards»]. Retrieved from: <blob:https://itd.rada.gov.ua/769dcd88-a506-4baa-a278-57f9dcc19ee6> [in Ukrainian].

17. Didyk, I. M. (2024). Pidstavy zastosuvannia zakhodiv kryminalno-pravovoho kharakteru shchodo yurydychnykh osib – krytychnyi pohliad [Grounds for applying criminal law measures to legal entities – A critical view]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 31(3), 34–40 [in Ukrainian].

18. Baulin, Yu. V. (2020). Pidstavy korporativnoi vidpovidalnosti yurydychnoi osoby za KK Ukrainy [Grounds for corporate liability of a legal entity under the Criminal Code of Ukraine]. *Zapobihannia koruptsii u pryvatnomu sektori – Preventing corruption in the private sector: Proceedings of the scientific and practical online «round table» dedicated to the 25th anniversary of the creation of the Research Institute for the Study of Crime Problems and the 95th anniversary of the birth of Academician Volodymyr Stashys* (pp. 13–15). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

19. Zahynei-Zabolotenko, Z. A. (2024). Zastosuvannia zakhodiv kryminalno-pravovoho kharakteru yak normatyvno-pravovyi instytut [Application of criminal law measures as a legal institution]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 83 (Part 3), 49–54 [in Ukrainian].

20. Panko, M. Ye. (2021). Dokazuvannia obstavyn, yaki ye pidstavoiu dla zastosuvannia shchodo yurydychnykh osib zakhodiv kryminalno-pravovoho kharakteru [Proof of circumstances justifying the application of criminal-law measures to legal entities]. *Doctor of philosophy thesis*. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].

21. Orlovska, N. A. (2024). Kryminalno-pravovyi vplyv na yurydychnykh osib v Ukraini: zakonodavchi novely v konteksti yevrointehratsii [Criminal law influence on legal entities in Ukraine: Legislative novelties in the context of European integration]. *Sotsiologhiia prava – Sociology of Law*, 3–4, 111–116 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 28.07.2025
Стаття рекомендована до друку 19.08.2025
Опублікована 12.11.2025

Dudorov O., Doctor of Law, Professor, Professor at the Department Criminal Law Policy and Criminal Law Educational and Scientific Institute of Law of the Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine)

Kamensky D., Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Criminal Law and Criminology of the National Academy of the Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

LIABILITY OF LEGAL ENTITIES FOR ENVIRONMENTAL OFFENSES IN THE EU DIRECTIVE ON THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW

The article examines the provisions of Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law, which replaces Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC (the Directive), relating to the liability of legal entities. A comparative analysis is conducted between the provisions of this international legal instrument and the Ukrainian model of criminal law measures against legal entities.

Referring to the works of foreign researchers, the article identifies the advantages of criminal liability of legal entities for environmental delicts over other types of liability. Using the high-profile case of the car manufacturer Volkswagen – which became one of the driving forces behind the development and adoption of the Directive – as an example, the effectiveness of autonomous criminal prosecution of legal entities for violations of environmental legislation is demonstrated. It is established that, given the lack of a unified approach at the European level regarding the nature of corporate criminal liability, the drafters of the Directive embrace a pragmatic pluralism in terms of the type of liability applicable to legal entities for environmental criminal offenses, leaving this issue to the discretion of national legislatures. At the same time, the Directive reflects the model of autonomous corporate criminal liability; its introduction marks a new, more effective approach to criminal law protection of the environment at the EU level.

The article identifies similarities between Ukraine's domestic additional (non-financial) criminal law measures against legal entities and the measures listed in Article 7 of the Directive that may be applied to legal persons. A critical assessment is given of the provisions in Chapter XIV-1 of the General Part of the Criminal Code of Ukraine, particularly: (a) the fragmented (selective) approach to addressing corporate criminal liability with respect to the list of criminal offenses; (b) certain aspects of the procedure for applying criminal law measures to legal entities. The author substantiates the need to expand the grounds for applying criminal law measures against legal entities to include environmental criminal offenses committed on behalf of and/or in the interest of a legal entity.

Keywords: international criminal law, europeanization of criminal law, criminal liability, criminal law measures against legal entities, ECtHR case-law, environmental criminal offenses.